

Zdravstvena pismenost

Odnos pismenosti i formalnog obrazovanja:

- Formalno obrazovanje se stiče u ranoj životnoj dobi
- Obrazovni status je često povezan s drugim činiocima socio-ekonomskog statusa i/ili utiče na njih

Pismenost

- Sposobnost čitanja, pisanja i računanja
- ♦ Kompleksnost pismenosti: sposobnost razumevanja i korišćenja različitih veština za funkcionisanje u društvu

Uključuje znanje osobe o određenom sadržaju ili području:

- prehrambena pismenost
- finansijska pismenost
- kulturna pismenost
- kompjuterska pismenost
- medijska pismenost
- naučna pismenost
- zdravstvena pismenost...

Pismenost u svetu:

- **876 mil.** nepismenih (25% odraslog stanovništva u svetu)
- **130 mil.** dece ne ide u školu
- **100 mil.** nepismenih u razvijenim zemljama
- **88%** korisnika Interneta u razvijenim zemljama (15% stanovništva u svetu)
- 4 od 5 web stranica na engleskom jeziku (1 od 10 osoba u svetu govori engleski)

Zdravstvena pismenost je jedan od najjačih prediktora zdravstvenog stanja **pojedince i zajednice**, čak ispred

- starosti,
- obrazovanja,
- prihoda,
- zaposlenosti ili
- pripadnosti etničkim grupama

Zdravstvena pismenost može, ali ne mora biti vezana sa formalnom edukacijom; osoba koja odgovarajuće funkcioniše kod kuće ili na radnom mestu može biti nepismena u okruženju zdravstvenog sistema.

Termin zdravstvena pismenost je prvi put korišćen u tekstu "Health Education and Social Policy" (*Simonds, 1974.*)

Stepen zdravstvene pismenosti direktno je povezan s uspešnošću komunikacije (*Kaplan, 2004.*)

Izazovi definicije zdravstvene pismenosti:

Lične, kognitivne i društvene veštine koje određuju sposobnost pojedinaca da dođu do informacija, razumeju ih i koriste te informacije kako bi unapredili i održali zdravlje. Nutbeam, 2000. (WHO/HP Glossary)

Zdravstvenu pismenost čine kognitivne i socijalne veštine koje određuju motivaciju i sposobnost pojedinca da ima pristup informacijama, razume ih i koristi u promociji i održavanju dobrog zdravlja.

Zdravstvena pismenost je stepen do koga osoba ima sposobnost da pribavi, razume, preradi, usvoji i razmeni osnovne informacije o zdravlju i zdravstvenim uslugama, kako bi mogla da donese odgovarajuće zdravstvene odluke. (*Patient Protection and Affordable Care Act of 2010, Title V*)

Aktivna, dinamična i osnažujuća životna veština za “navigaciju” u savremenom svetu i izboru onog što u svakodnevnom životu utiče na **zdravlje i dobro osećanje**.

Kognitivne i socijalne veštine pojedinca su važne, ali još je važnija motivacija i sposobnost doći do, razumeti i koristiti informacije u promociji zdravlja. (*Kickbusch, 2006.*)

Zdravstvena pismenost menja zdravstveno ponašanje (*Nutbeam, 2008.*)

Zdravstvena pismenost nije samo osobina pojedinca već ključna determinanta zdravlja populacije. (*Kickbusch, 2006.*)

Specifičnosti

Funkcionalna zdravstvena pismenost razume i sledi jednostavne zdravstvene poruke.

Interaktivna zdravstvena pismenost je sposobnost kontrole nad zdravljem u saradnji sa profesionalcima

Kritička zdravstvena pismenost je sposobnost kritičke analize informacija, spremnost za aktivno učestvovanje i rešavanje problema

(*Nutbeam, 2000.*)

Zdravstvena vs. Medicinska pismenost

Primer:

Razume i koristi uputstva o uzimanju lekova za holesterol (*medicinska pismenost*)

Ima mogućnost/pristup informacijama o holesterolu, razume ih i primenjuje u svakodnevnom životu (*zdravstvena pismenost*)

Veštine potrebne za zdravstvenu pismenost

- Vizuelna pismenost
- Kompjuterska pismenost
- Informaciona pismenost
- Numerička pismenost
- Verbalne veštine

Sposobnosti i veštine zdravstvene pismenosti

Sposobnost ili kapacitet je potencijal koji neka osoba ima da nešto ostvari. Veštine zdravstvene pismenosti su one koje ljudi koriste kako bi ostvarili svoj potencijal u situacijama koje se tiču njihovog zdravlja.

Oni primenjuju te veštine kako bi razumeli informacije o zdravlju i zdravstvenim uslugama ili pružili te informacije i usluge drugima.

Oni kojima su **potrebne** informacije o zdravlju i zdravstvenim uslugama treba da poseduju veštine zdravstvene pismenosti kako bi:

- Našli informacije i usluge
- Saopštili svoje potrebe i reagovali na informacije i usluge
- Shvatili značenje i korisnost informacija i usluga
- Razumeli mogućnost izbora, posledice i okolnosti informacija i usluga
- Odlučili koje informacije i usluge su najbolje za njihove potrebe

Oni koji **pružaju** informacije i usluge drugima (zdravstveni radnici) treba da poseduju veštine zdravstvene pismenosti kako bi:

- Pomogli ljudima da nađu informacije i usluge
- Dali informacije o zdravlju i zdravstvenoj zaštiti
- Shvatili šta ljudi eksplicitno (izričito, jasno) i implicitno (prećutno) traže
- Razumeli kako da pruže korisne informacije i usluge
- Odlučili koje informacije i usluge su najbolje za pojedine situacije i ljude

Komunicirati jednostavnim jezikom

Pisane i usmene informacije koje se lako razumeju i na prvi pogled. U razumnom vremenu i uz umereni napor sadržaj saopšten jednostavnim jezikom je takav da:

- ljudi mogu naći ono što im treba,
- mogu razumeti ono što su našli i
- mogu odgovarajuće reagovati na osnovu toga što su razumeli

Ključni elementi jednostavnog jezika su:

- Informacije su organizovane tako da su najvažnije činjenice u prvom planu;
- Složene informacije su razbijene u manje delove koji se lako mogu razumeti
- Korišćenje jednostavnih izraza i objašnjenje stručnih i tehničkih termina
- Korišćenje svakodnevnog govora
- Poznavanje svoje „publike“ i prilagođavanje jednostavnog jezika njoj (npr. testiranje pre konačne verzije pisanog materijala)

Zdravstvena pismenost u USA

- ◆ 12% odraslih: zadovoljavajući nivo zdravstvene pismenosti
- ◆ 36% odraslih: ograničen nivo zdravstvene pismenosti
- ◆ 22% odraslih: osnovni nivo zdravstvene pismenosti

- ◆ 14% odraslih: ispod osnovnog nivoa
- ◆ 5% odraslih nije pismeno u engleskom jeziku

Vulnerabilne grupe i zdravstvena pismenost

◆ Starije osobe (60+):

71% ima teškoća u razumevanju štampanih materijala
68% ima teškoća u interpretaciji brojčanih podataka i računanju
2/3 ne razume informacije lekara o uzimanju propisanih lekova
39% osoba ima nivo zdravstvene pismenosti niži od osnovnog

AMA, 2007.

Iskustva iz Kanade: 55% stanovnika starosti od 16 do 64 godine nema veštine i sposobnosti čitanja i pravilne interpretacije pisanih zdravstvenih informacija (*Scheeter, 2011.*)

Osobe s niskom zdravstvenom pismenošću:

- ◆ češće odlaze kod lekara (*Eagle et al, 2006.*)
- ◆ češće neispravno uzimaju lekove (*Bennett et al, 2008.*)
- ◆ sopstveno zdravlje procenjuju lošijim i ređe koriste preventivne mere zaštite (*Nielson-Bohlman et al, 2004.*)
- ◆ češće i duže borave u bolnici (*Schillinger, 2002.*)
- ◆ ređe koriste preventivne preglede
- ◆ povećavaju troškove zdravstvenog sistema

Troškovi i zdravstvena pismenost

Niska zdravstvena pismenost dovodi do godišnjeg gubitka između 106 i 238 biliona dolara (7 do 17% svih troškova u zdravstvu) *Vernon et al, 2007.*

Porast zanimanja za zdravstvenu pismenost:

- ◆ MEDLINE: 371 članak na engleskom jeziku (1985 - 2006), pola publikovano 2005 – 2006. (*Ishikawa and Yano, 2008.*)
- ◆ PUBMED: 659 članaka u 2007 - 2008 (*Peerson and Saunders, 2009.*)

Prioriteti u istraživanjima

- ✓ Nivo zdravstvene pismenosti u populaciji
- ✓ Efikasnost i delotvornost metoda zdravstvenog vaspitanja
- ✓ Efikasnost i delotvornost novih socijalnih mreža
  - ◆ Praćenje troškova zbog zdravstvene nepismenosti
  - ◆ Povezanost zdravstvene pismenosti i zdravlja